

DOI <https://doi.org/10.18372/2411-264X.25.19363>
УДК 159.92-

Л. Хоменко-Семенова, А. Рожківський, О. Павленко

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У КРИЗОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Резюме

У статті проводиться теоретичний аналіз та емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників соціалізації підлітків у кризовому середовищі

Мета статті полягає у теоретичному визначенні та емпіричному дослідженні соціально-психологічних чинників соціалізації підлітків у кризовому середовищі;

Результати. У ході емпіричного дослідження ми використали методики: авторська анкета спрямована на дослідження соціальних чинників формування соціалізації у підлітків в сучасному суспільстві; опитувальник «Ваш життєвий оптимізм» (В. А. Семиченко); багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (А. Г. Маклакова і С. В. Чермяніна); тест Гілфорда «Соціальний інтелект».

У ході дослідження було встановлено, що соціально-психологічними чинниками соціалізації підлітків є:

Сім'я є одним із соціальних інститутів, психологічна сутність якого розглядається в багатьох дослідженнях.

Система освіти, а саме шкільне середовище, виділяється як другий (поряд зі сім'єю) провідний інститут соціалізації.

Ровесницька група відіграє ключову роль у формуванні соціалізації індивідів, що є об'єктом вивчення як соціології, так і психології.

Засоби масової інформації (ЗМІ), такі як телебачення, радіо, інтернет, газети і журнали, грають значну роль у процесі соціалізації, сприяючи передачі культурних цінностей, стандартів поведінки і норм суспільства.

Пандемія коронавірусу (COVID-19) відзначилася різкими змінами у всіх аспектах життя суспільства, включаючи соціалізацію.

Війна відіграє критичну роль у соціалізації підлітків, впливаючи на всі аспекти їхнього життя, від соціальних навичок до емоційного стану.

Висновок. Емпіричне дослідження показало наступні результати:

за допомогою багаторівневого особистісного опитувальника «Адаптивність» (А. Г. Маклаков, С. В. Чермяніна) було виявлено, що 37% респондентів належать до групи задовільної адаптації. Вони здатні адаптуватися до змін, хоча цей процес потребує більше часу та зусиль; 62,8% респондентів мають високий або нормальний рівень адаптації, що свідчить про їхню легкість у пристосуванні до нових умов та змінних обставин. За допомогою тесту «Соціальний інтелект» Гілфорда було встановлено, що: у 44,2% респондентів рівень соціального інтелекту є середнім, 37,2% респондентів продемонстрували рівень соціального інтелекту вище середнього, що вказує на їхню високу здатність до ефективної взаємодії в соціумі. Діагностика рівня життєвого оптимізму за опитувальником «Ваш життєвий оптимізм» (В. А. Семиченко) показала, що у 39,5% респондентів рівень оптимізму знизився з високого до середнього, що пов'язано зі значними емоційними змінами та впливом негативних подій, таких як війна; 46,5% опитаних зберегли стабільний рівень оптимізму, демонструючи емоційну стійкість.

За допомогою авторської анкети було виявлено основні соціальні чинники, які сприяють адаптації підлітків до кризового середовища, зокрема, вплив родини, ровесників, освітніх закладів та ЗМІ.

Результати демонструють складний вплив сучасного кризового середовища на соціалізацію підлітків, а також варіативність їхньої адаптивності та емоційної стійкості.

Ключові слова: адаптація, життєвий оптимізм, ЗМІ, освітнє середовище, підлітки, психологічні чинники, соціалізація, соціальні чинники, соціальний інтелект.

Вступ. Актуальність дослідження соціалізації підлітків зумовлена швидкими змінами в суспільстві, спричиненими глобалізацією, технологічним прогресом та, зокрема, пандемією

ПСИХОЛОГІЯ

COVID-19 та війною в Україні. Онлайн-навчання, викликане пандемією, обмежило соціальні контакти підлітків, посилюючи стрес та ізоляцію. Війна ж кардинально змінила умови їхнього життя, підвищивши значення соціального інтелекту та адаптивності. Тому дослідження впливу соціально-психологічних факторів на соціалізацію підлітків є критично важливим для розробки ефективних стратегій їхньої психологічної підтримки в умовах нестабільності.

Варто зазначити, що саме війна сьогодні стає визначальним чинником соціалізації підлітків, руйнуючи звичний соціальний устрій та створюючи атмосферу нестабільності та тривоги. Втрати, дефіцит ресурсів та постійна небезпека формують нові цінності та переосмислення соціальних норм. Підлітки адаптуються до екстремальних умов, що може проявлятися як у радикалізації, так і в посиленні взаємодопомоги та солідарності. Війна також викликає значні емоційні зміни, впливаючи на здатність підлітків до комунікації та встановлення соціальних зв'язків. Таким чином, війна не тільки деформує соціальну структуру, а й перетворює процес формування особистості підлітків, змушуючи їх шукати нові способи самоідентифікації та взаємодії зі світом.

Мета статті – теоретично визначити та емпірично дослідити соціально-психологічні чинники соціалізації підлітків в кризовому середовищі.

Методики дослідження. Для досягнення поставленої мети нами були використані наступні методи:

Методики емпіричного дослідження:

- Авторська анкета спрямована на дослідження соціальних чинників формування соціалізації у підлітків в сучасному суспільстві.

- Опитувальник «Ваш життєвий оптимізм», В. А. Семиченко

- Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» А. Г. Маклакова і С. В. Чермяніна.

- Тест Гілфорда «Соціальний інтелект».

Результати.

Результати за авторською анкетой «Діагностика соціальних чинників формування соціалізації у підлітків в сучасному суспільстві»

За рахунок проведення авторської анкети ми визначили соціальні чинники що впливають на формування соціалізації.

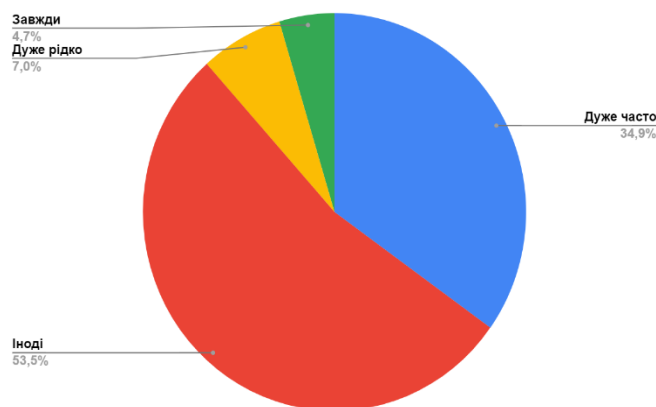

Рис. 1. Показники за відповідями на запитання «Як часто ваші батьки/опікуни проводять час з вами?»

Як бачимо, більшість респондентів проводять час з батьками/опікунами лише іноді, а саме 53.5%. Окрім цього, добре помітно, що друга за величиною частка припадає на 34.9% опитаних, які дуже часто проводять час з батьками/опікунами. Проте, всього 4.7% опитаних завжди проводять з ними час, коли 7% респондентів дуже рідко.

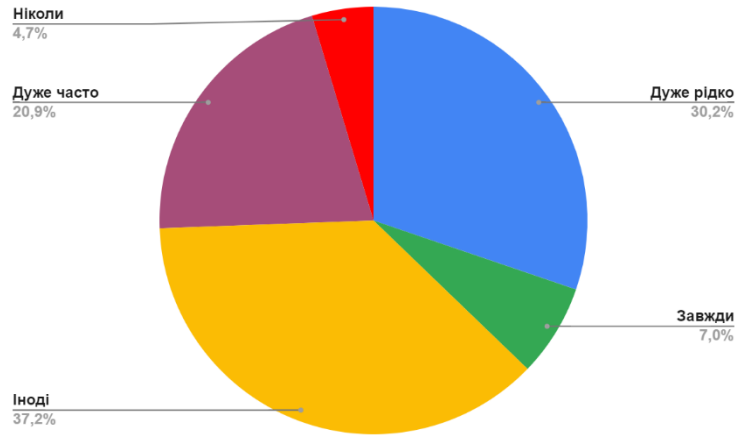

Рис. 2. Показники за відповідями на запитання «Наскільки часто ви з батьками/опікунами обговорюєте різні соціальні теми, такі як рівність, різниця в культурах, тощо?»

Подана діаграма презентує, що найбільша частка припадає на відповідь на дане питання «Іноді», а саме 37.2%. Окрім цього, друга за величиною частка відповідей – «Дуже часто» - 20.9%. Проте 30.2% респондентів відповіли «Дуже рідко» та 4.7% ніколи. Варто зазначити, що 7% опитаних дали відповідь «Завжди».

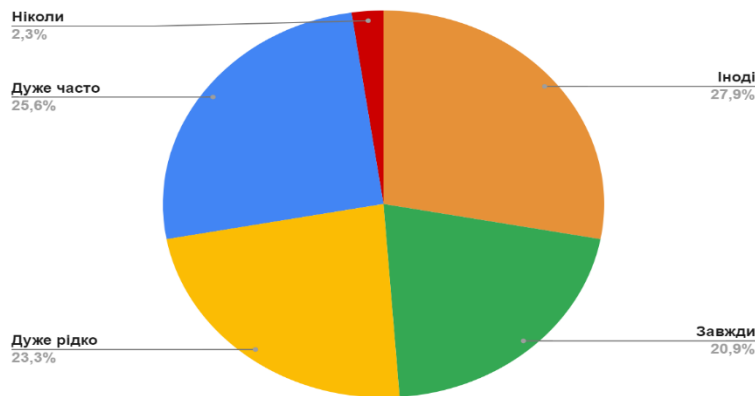
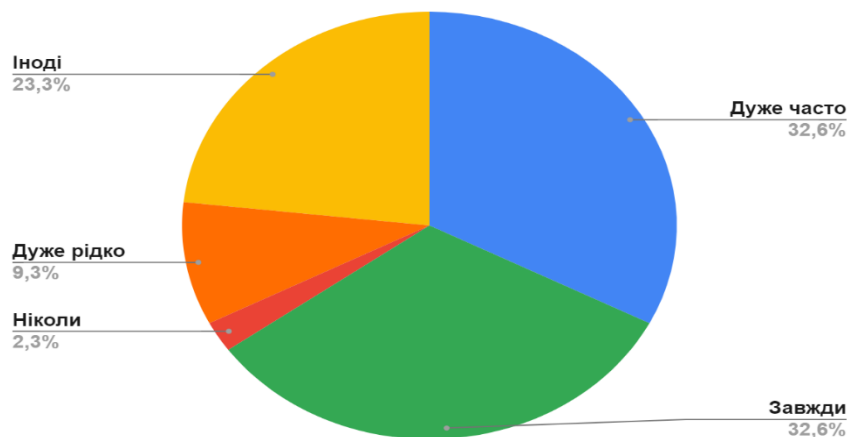

Рис 3. Показники за відповідями на запитання «Як часто ви спілкуєтеся зі своїми батьками/опікунами про те, що вас турбує або радує?»

Варто зазначити, що відповіді «Завжди», «Дуже часто», «Іноді» та «Дуже рідко» мають приблизно однакову частку, а саме 20.9%, 25.6%, 27.9% та 23.3% відповідно. Проте відповідь «Ніколи» надали 2.3% опитаних.

ПСИХОЛОГІЯ

Рис 4. Показники за відповідями на запитання «Чи часто ваші батьки/опікуни забезпечують можливість для вас виразити свою власну думку та розкрити вашу індивідуальність?»

Варто звернути увагу, що дві найбільші частки «Завжди» та «Дуже часто» однакові, так відповіли по 32,6% респондентів. Окрім цього, на це питання відповіли «Іноді» 23,3% опитаних. Проте частки «Дуже рідко» та «Ніколи» мають найменшу частоту відповідей, а саме 9,3% та 2,3% опитаних відповідно.

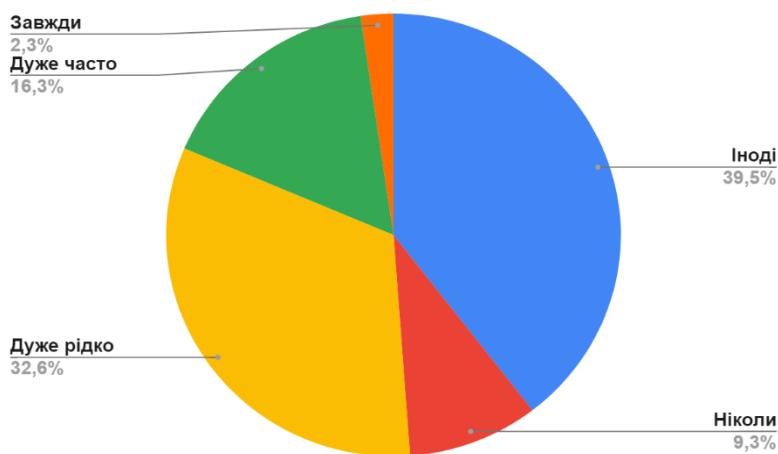

Рис 5. Показники за відповідями на запитання «Наскільки часто ви відчуваєте, що ваші вчителі заохочують учнівську активність та ініціативу у вирішенні завдань?»

Можемо побачити, що найбільш популярна відповідь на це запитання - «Іноді», у 39,5% опитаних. Друга за популярністю відповідь - «Дуже рідко», у 32,6% респондентів. Також, маємо 16,3% людей, що відповіли «Дуже часто». Проте, «Ніколи» та «Завжди» відповіли лише 9,3% та 2,3% респондентів відповідно.

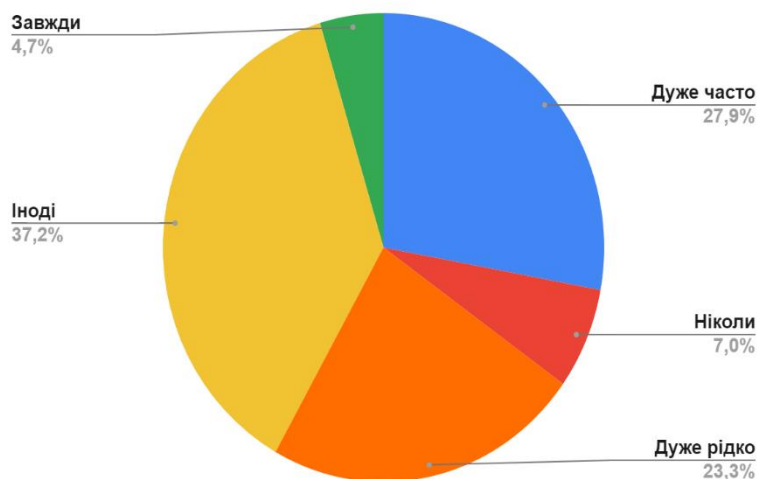

Рис 6. Показники за відповідями на запитання «Чи бувають у вашій школі програми або заходи, спрямовані на розвиток соціальних навичок та співпрацю між учнями?»

Можемо звернути увагу, що найпопулярнішими відповідями були «Іноді» та «Дуже часто», у 37,2% та 27,9% респондентів. Окрім цього, відповідь «Дуже рідко» обрали 23,3% опитаних. Проте, «Ніколи» та «Завжди» обрали 7% та 4,7% респондентів відповідно.

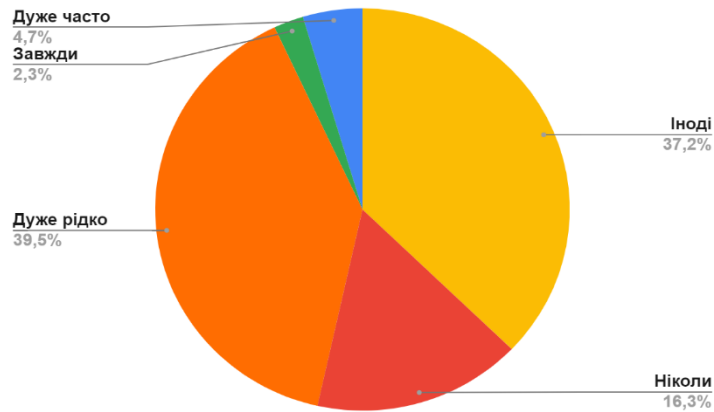

Рис 7. Показники за відповідями на запитання «Чи відчуваєте ви підтримку та розуміння від адміністрації школи у вирішенні нагальних проблем?»

Можемо бачити, що найпопулярнішими відповідями були «Дуже рідко» та «Іноді», у 39.5% та 37.2% респондентів відповідно. Окрім цього, «Ніколи» відповіли 16.3% опитаних. Проте «Дуже часто» та «Завжди» відповіло всього 4.7% та 2.3% респондентів.

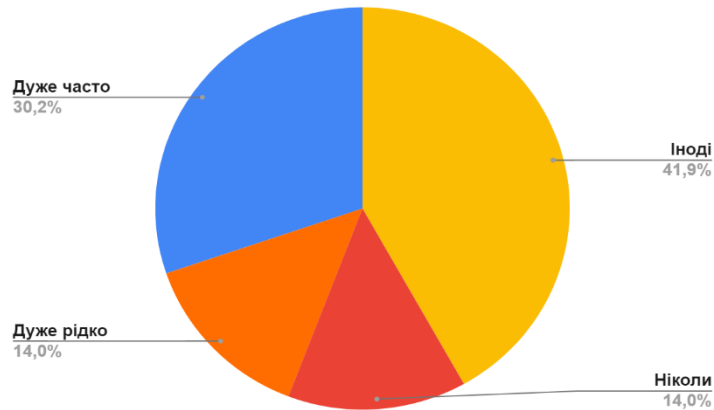
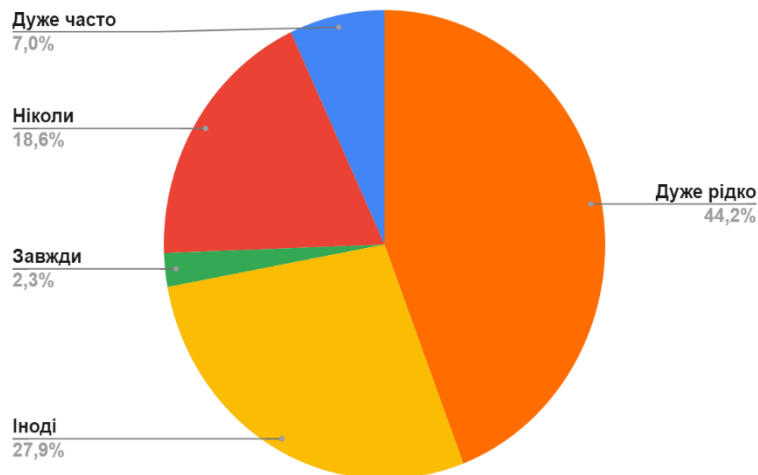

Рис 8. Показники за відповідями на запитання «Наскільки часто ваша школа ефективно працює над створенням відкритої та толерантної атмосфери для всіх учнів?»

Можемо звернути увагу, що найбільше респондентів відповіли «Іноді», а саме 41.9%. Окрім цього, 30.2% опитаних відповіли «Дуже часто». Проте по 14% респондентів відповіли «Ніколи» та «Дуже рідко».

ПСИХОЛОГІЯ

Рис 9. Показники за відповідями на запитання «Чи буває так, що ви відчуваєте тиск від своїх друзів, коли вам доводиться приймати важливі рішення?»

Можемо звернути увагу, що найбільше респондентів дали відповідь «Дуже рідко», а саме 44.2%. Окрім цього, «Іноді» відповіли 27.9% опитаних. Проте «Ніколи» відповіли 18.6% респондентів, коли «Завжди» відповіли всього 2.3% опитаних, а також «Дуже часто» - 7% респондентів.

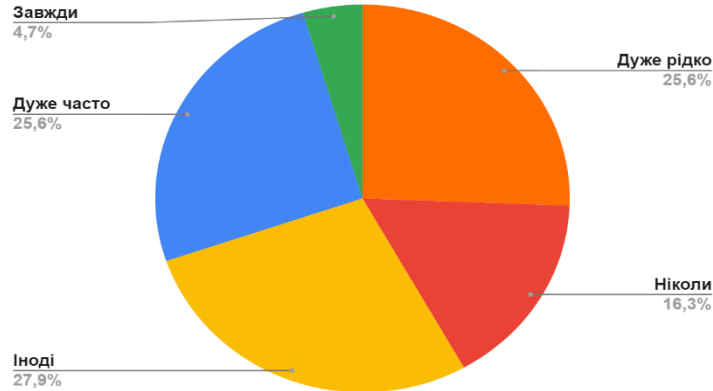

Рис 10. Показники за відповідями на запитання «Чи буває так, що вам важливо відчувати, що ви належите до своєї ровесницької групи?»

Можемо побачити, що найпопулярнішою відповіддю є «Іноді», у 27.9% респондентів. Окрім цього, відповіли «Дуже рідко» та «Дуже часто» по 25.6% опитаних. Проте, «Ніколи» відповіли 16.3% респондентів, коли «Завжди» людей 4.7%.

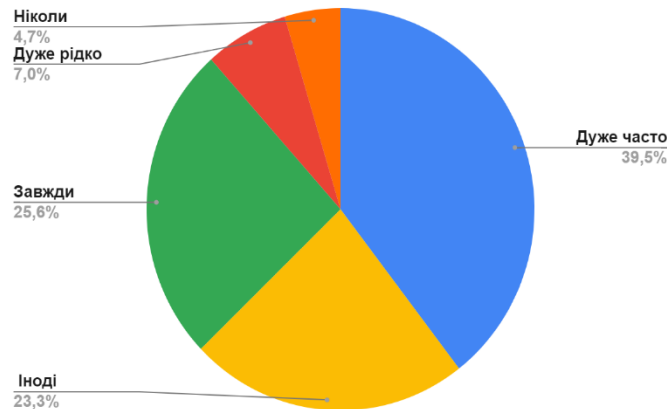

Рис 11. Показники за відповідями на запитання «Чи допомагає вам інформація з ЗМІ (в тому числі Instagram, Telegram, Tik-Tok тощо) краще розуміти сучасні соціальні проблеми?»

Можемо побачити, що найпопулярнішою відповіддю була «Дуже часто», у 39.5% респондентів. Окрім цього відповіді «Завжди» та «Іноді» обрали 25.6% та 23.3% опитаних відповідно. Проте «Дуже рідко» обрали 7% респондентів, коли 4.7% - «Ніколи».

Можемо побачити, що 41.9% опитаних відповіли «Іноді». Також 18.6% та 16.3% респондентів вказали «Дуже часто» та «Дуже рідко» відповідно. Проте «Завжди» відповіли 14% опитаних, коли «Ніколи» - 9.3%.

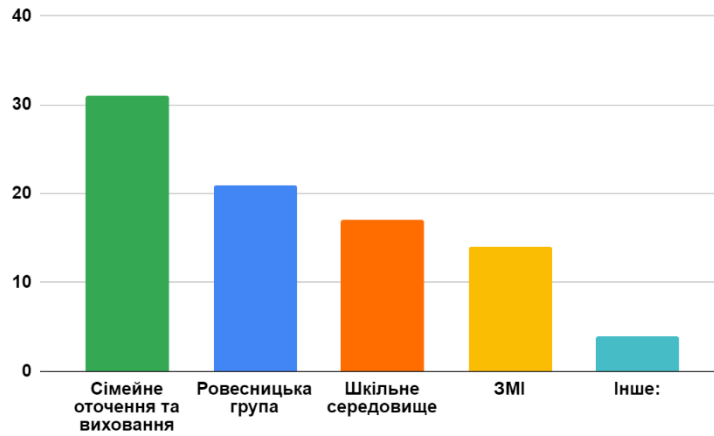

Рис 12. Показники за відповідями на запитання «Як ви вважаєте, що найбільше вплинуло на ваш рівень соціалізації?»

Можемо побачити, що найбільш вказаним варіантом було «Сімейне оточення та виховання» а саме у 31 особи. Другим за популярністю варіантом була «Ровесницька група», у 21 респондента, коли «Шкільне середовище обрали» 17 опитаних. Також варто зазначити, що ЗМІ обрали 14 осіб. Окрім цього варіант «Інше» вказали 4 людини.

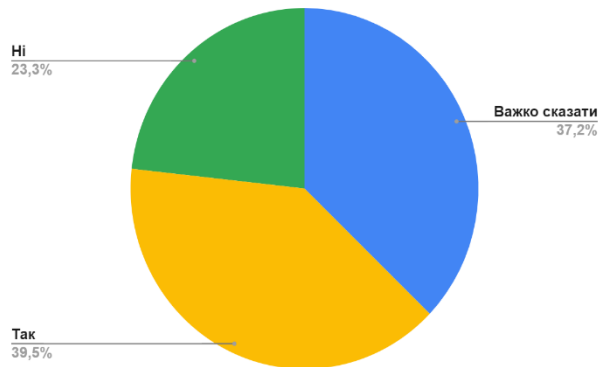

Рис 13. Показники за відповідями на запитання «Чи вплинула війна на ваш рівень соціалізації?»

Подана діаграма презентує відповіді на питання «Чи вплинула війна на ваш рівень соціалізації?». Можемо побачити, що відповідь «Так» обрали 39.5% респондентів, коли «Ні» - 23.3%. Окрім цього, «Важко сказати» обрали 37.2%.

На питання «Як саме, на вашу думку, війна вплинула на ваш рівень соціалізації?» ми отримали такі відповіді: Люди яких я зустрічаю, стали відкритішими та більш чуйними; стало більше знайомих зі спільними цінностями; люди, з відмінними цінностями – «відпали»; люди стали не такі відкриті у спілкуванні; важко відповісти; довелося звикати та швидко адаптуватися до нових умов в іншій країні; більше спілкуюсь з іншими людьми; як потрібно відноситися до людей; я ще менше стала спілкуватися з іншими; змінилось оточення та ставлення; у вигляді гіперкомпенсації спілкування через відсутність особистісної комунікації поза соціальними мережами протягом року; стало важче; важко пояснити; я забула, як з дому виходити; ніяк; не можу точно сказати; розвинула та показала нагальність на важливість соціалізації; війна продовжила необхідність дистанційного навчання, що обмежує спілкування у навчальному середовищі; війна підвищує тривожність, що в будь який момент близька тобі людина може померти чи постраждати. Навіть якщо вона не відповідає 10 хвилин на повідомлення, мозок уже уявляє найгірше. Це змушує зосередитись на найближчому колі людей, вже близьких, і заважає відкриватись новим людям; після карантину мені було складно знайомитись з новими людьми, так довго ми сиділи вдома. Але війна показала, що може не залишитись часу для того, щоб шукати нові знайомства, тому зараз я роблю це сміливіше).

Як бачимо з авторської анкети, усі вказані чинники рівноцінно впливають на соціалізацію підлітків.

ПСИХОЛОГІЯ

Опитування за допомогою методики Маклакова та Чермяніна показало, що адаптаційні можливості респондентів розподілилися наступним чином: 62,8% продемонстрували високий або нормальний рівень адаптації, легко справляючись зі змінами, тоді як 37,2% показали задовільний рівень, потребуючи більше часу та зусиль для пристосування до нових умов.

За результатами тесту Гілфорда на соціальний інтелект, більшість респондентів (44,2%) продемонстрували середній рівень, 37,2% — вище середнього, а 11,6% — нижче середнього. Вищий рівень соціального інтелекту корелює з кращим розумінням та керуванням міжособистісними стосунками, зокрема, розпізнаванням як явних, так і прихованих емоцій та мотивів. Нижчий рівень, навпаки, вказує на труднощі у соціальній взаємодії.

Було проведено діагностику рівня життєвого оптимізму за допомогою опитувальника «Ваш життєвий оптимізм» (автор В. А. Семиченко), в рамках якої порівнювалися результати шкал «зараз» і «раніше, до війни».

Найбільш помітні зміни були зафіксовані у 39,5% респондентів, у яких рівень життєвого оптимізму знизився на один рівень — з високого до середнього. Ця група зазнала значних емоційних змін, які, ймовірно, є наслідком негативного впливу подій, таких як війна. Зниження оптимізму може свідчити про посилення відчуття тривоги, сумнівів і невпевненості у майбутньому.

У 46,5% респондентів рівень життєвого оптимізму залишився незмінним. Ця група демонструє емоційну стійкість та здатність адаптуватися до складних життєвих обставин, зберігаючи стабільність своїх поглядів на життя, незважаючи на негативні події.

Окрім цього, у 2,3% опитаних зафіксовано зниження оптимізму на два рівні, що може свідчити про серйозні психологічні наслідки пережитих подій.

Дискусія. Інтенсивне вивчення соціалізації як наукового поняття розпочалося у другій половині ХХ століття, паралельно з розвитком соціальної психології та соціології.

Зростання інтересу до цього процесу було зумовлене бажанням дослідити взаємодію між соціальним середовищем та розвитком особистості, а також механізми інтеграції індивідів у суспільство (Harper, 1920). Ключовими стали роботи таких дослідників, як Джордж Герберт Мід, Чарльз Хортон Кулі, Жан Піаже та Ерік Еріксон, які вивчали вплив соціальних інститутів (сім'я, школа, релігія) на формування особистості (Watson & Breedlove, 2016). Перше визначення соціалізації запропонував Л. Харпер у 1920 році, описавши її як процес набуття індивідом соціальних норм, цінностей та інститутів, формування власної соціальної позиції та самоідентифікації як члена спільноти (Harper, 1920).

Таблиця 1.

Основні визначення поняття соціалізація

Автор	Поняття
Джон Дьюї	«Соціалізація - це процес, через який індивід вчиться інтерпретувати значення, що приєднані до індивідуального досвіду, з урахуванням знань інших, що їх спільною змовою підтримує всяке спільнота, до якої він належить» (Dewey, 1987).
Жак Лакан	«Соціалізація - це процес, за допомогою якого суб'єкт формується під впливом мови і культури» (Lacan, 1966).
Джордж Герберт Мід	«Соціалізація - це процес, через який індивіди набувають соціальні ролі та усвідомлюють себе як частину соціального середовища» (Mead, 1934).
Чарльз Хортон Коулі	«Соціалізація - це процес, в якому індивід вчиться виконувати ролі шляхом взаємодії з іншими членами суспільства» (Cooley, 1902).

Жан Піаже	«Соціалізація - це процес, в якому індивіди набувають соціальних знань, навичок і цінностей через взаємодію з іншими членами суспільства» (Piaget, 1932).
Ерік Г. Еріксон	«Соціалізація - це процес, що включає розвиток особистості через взаємодію з іншими людьми та середовищем» (Erikson, 1950).
Талкотт Парсонс	«Соціалізація - це процес, через який індивіди усвідомлюють і приймають основні цінності та норми суспільства» (Parsons, 1955).

У ході дослідження ми визначили основні соціально-психологічні чинники соціалізації підлітків:

Сім'я є одним із соціальних інститутів, психологічна сутність якого розглядається в багатьох дослідженнях. Як би не відрізнялись предметні ракурси дослідження сім'ї, вони схожі в наступному: для свого розвитку люди потребують безпечно, емоційно-підтримуюче і передбачуване середовище, яке надає їм можливості для виявлення власної активності (Демидюк, 2002).

Система освіти, а саме шкільне середовище, виділяється як другий (поряд зі сім'єю) провідний інститут соціалізації. В науковій літературі з проблеми освіти можна нарахувати велику кількість освітянських цілей і задач, які можна узагальнити таким чином: трансляція існуючих в культурі способів дії з матеріальними і символічними об'єктами; навчання рольовим моделям поведінки в суспільних відносинах; трансляція ціннісних уявлень і моделей ідентифікацій (Fullan, 2007).

Ровесницька група відіграє ключову роль у формуванні соціалізації індивідів, що є об'єктом вивчення як соціології, так і психології. Цей аспект вважається одним з найважливіших у розвитку особистості, оскільки він впливає на утворення соціальних навичок, цінностей і ідентичності (Bukowski & Sippola, 2003).

Засоби масової інформації (ЗМІ), такі як телебачення, радіо, інтернет, газети і журнали, грають значну роль у процесі соціалізації, сприяючи передачі культурних цінностей, стандартів поведінки і норм суспільства (Хоменко-Семенова, 2020).

Пандемія коронавірусу (COVID-19) відзначилася різкими змінами у всіх аспектах життя суспільства, включаючи соціалізацію. Зміни в умовах життя, навчання та спілкування значно вплинули на формування і розвиток особистості, особливо серед молоді (Хоменко-Семенова, Прохоренко, 2021).

Війна відіграє критичну роль у соціалізації підлітків, впливаючи на всі аспекти їхнього життя, від соціальних навичок до емоційного стану. В першу чергу, вона руйнує звичний соціальний порядок, відкидаючи підлітків у вир нестабільності та тривоги. Втрата родини, друзів або домівки може призвести до відчуття втрати і безпорадності, що впливає на їх соціальну поведінку (Хоменко-Семенова, Прохоренко, 2022).

Висновки. У ході проведеного дослідження було виявлено основні соціально-психологічні чинники, що впливають на соціалізацію підлітків у сучасному кризовому середовищі. Встановлено, що ключовими чинниками є:

1. Сім'я – як основний соціальний інститут, який забезпечує первинну соціалізацію особистості. Її психологічна сутність та вплив на розвиток підлітків детально розглядаються в багатьох наукових дослідженнях.

2. Система освіти – зокрема, шкільне середовище, яке поряд із сім'єю виступає провідним інститутом соціалізації. Школа формує не лише академічні знання, але й соціальні навички та взаємодію.

3. Ровесницька група – ключовий фактор, що впливає на становлення особистості, розвиток соціальних навичок, формування цінностей і ідентичності. Цей аспект широко досліджується як у соціології, так і в психології.

4. Засоби масової інформації (ЗМІ) – телебачення, радіо, інтернет, друковані видання є важливими джерелами передачі культурних цінностей, норм поведінки та суспільних стандартів.

Емпіричне дослідження показало наступні результати:

ПСИХОЛОГІЯ

- Адаптивність підлітків:

За допомогою багаторівневого особистісного опитувальника «Адаптивність» (А. Г. Маклаков, С. В. Чермяніна) було виявлено, що:

- 37% респондентів належать до групи задовільної адаптації. Вони здатні адаптуватися до змін, хоча цей процес потребує більше часу та зусиль.

- 62,8% респондентів мають високий або нормальний рівень адаптації, що свідчить про їхню легкість у пристосуванні до нових умов та змінних обставин.

- Соціальний інтелект:

За допомогою тесту «Соціальний інтелект» Гілфорда було встановлено, що:

- У 44,2% респондентів рівень соціального інтелекту є середнім. Ці особи мають достатній потенціал для розуміння і управління міжособистісними взаєминами.

- 37,2% респондентів продемонстрували рівень соціального інтелекту вище середнього, що вказує на їхню високу здатність до ефективної взаємодії в соціумі.

- Життєвий оптимізм:

Діагностика рівня життєвого оптимізму за опитувальником «Ваш життєвий оптимізм» (В. А. Семиченко) показала, що:

- У 39,5% респондентів рівень оптимізму знизився з високого до середнього, що пов'язано зі значними емоційними змінами та впливом негативних подій, таких як війна.

- 46,5% опитаних зберегли стабільний рівень оптимізму, демонструючи емоційну стійкість.

- У 2,3% респондентів життєвий оптимізм знизився на два рівні, що свідчить про серйозний психологічний вплив кризового середовища.

- Соціальні чинники соціалізації:

За допомогою авторської анкети було виявлено основні соціальні чинники, які сприяють адаптації підлітків до кризового середовища, зокрема, вплив родини, ровесників, освітніх закладів та ЗМІ.

Ці результати демонструють складний вплив сучасного кризового середовища на соціалізацію підлітків, а також варіативність їхньої адаптивності та емоційної стійкості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Демидюк Н.П. (2002). Теорія сімейних систем Мюррея Боуена як пояснювальна модель в роботі з сім'єю. Актуальні проблеми психології: Консультативна психологія і психотерапія. Т.3. Вип.1. С. 132-140.

Хоменко-Семенова Л.О. (2020). Медіапсихологія: Методичні рекомендації для самостійної роботи для студентів спеціальності 053 «Психологія» очної та заочної форм навчання. К.: НАУ. 44 с.

Хоменко-Семенова Л., Прохоренко Я. (2021). Психологічні особливості адаптації майбутніх психологів до дистанційного навчання в умовах пандемії. «Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія». К.: НАУ. Вип. 19(2). С.159-170.

Хоменко-Семенова Л., Прохоренко Я. (2022). Вплив інформаційного контенту на емоційну стійкість студентів ЗВО в умовах воєнного стану. «Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія». К.: НАУ. Вип. 1(20). С.129-134.

Bukowski, W. M., & Sippola, L. K. (2003). How do friendship networks matter? Examining ways in which peer relationships influence social adjustment. *Developmental Psychology*, 39(3), 369-382.

Dewey, J. (1897). My Pedagogic Creed. *The School Journal*, 54(3), 77-80.

Cooley, C. H. (1902). *Human Nature and the Social Order*. New York: Charles Scribner's Sons.

Kokareva, A., & Khomenko-Semenova, L. (2019) Analysis of professional motiveness and pedagogical Skills of Teachers. *Danish Scientific Journal (DSJ)*, 28, 17-22.

Erikson, E. H. (1950). *Childhood and Society*. New York: W. W. Norton & Company.

Fullan, M. (2007). *The New Meaning of Educational Change* (4th ed.). Teachers College Press.

Harper, L. J. (1920). The Meaning of Socialization and Its Significance for Sociology. *Journal of Educational Psychology*, 11(1), 55-63.

Lacan, J. (1966). *Écrits: A Selection*. New York: W. W. Norton & Company.

Mead, G. H. (1934). *Mind, Self, and Society*. Chicago: University of Chicago Press.

Parsons, T. (1955). *The Social System*. Glencoe, IL: Free Press.

Piaget, J. (1932). *The Moral Judgment of the Child*. New York: Harcourt Brace & Company.

Watson, N. V., & Breedlove, S. M. (2016). *The Mind's Machine: Foundations of Brain and Behavior* (3rd ed.). Sunderland, MA: Sinauer Associates.

REFERENCES

- Demydiuk N.P.(2022). Teoriia simeinykh system Miurreia Bouena yak poiasniuvalna model v roboti z simieiu [Murray Bowen's Family Systems Theory as an Explanatory Model in Family Work]. Aktualni problemy psykholohii: Konsultatyvna psykholohiia i psykhoterapiia. T.Z. Vyp.1. S. 132-140.
- Khomenko-Semenova L.O. (2020). Mediapsykholohiia: Metodychni rekomendatsii dlia samostiinoi roboty dlia studentiv spetsialnosti 053 «Psykholohiia» ochnoi ta zaochnoi form navchannia [Media Psychology: Methodological recommendations for independent work for students of specialty 053 "Psychology" of full-time and part-time forms of study]. K.: NAU. 44 s.
- Khomenko-Semenova L., & Prokhorenko Ya. (2021). Psykholohichni osoblyvosti adaptatsii maibutnix psykholohiv do dystantsiinoho navchannia v umovakh pandemii [Psychological features of adaptation of future psychologists to distance learning in a pandemic]. «Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriia: Pedahohika. Psykholohiia». K.: NAU. Vyp. 19(2). S.159-170.
- Khomenko-Semenova L., & Prokhorenko Ya. (2022). Vplyv informatsiinoho kontentu na emotsiinu stiikist studentiv ZVO v umovakh voiennoho stanu [The impact of information content on the emotional resilience of university students under martial law]. «Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriia: Pedahohika. Psykholohiia». K.: NAU. Vyp. 1(20). S.129-134.
- Bukowski, W. M., & Sippola, L. K. (2003). How do friendship networks matter? Examining ways in which peer relationships influence social adjustment. *Developmental Psychology*, 39(3), 369-382.
- Dewey, J. (1897). My Pedagogic Creed. *The School Journal*, 54(3), 77-80
- Cooley, C. H. (1902). *Human Nature and the Social Order*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Kokareva, A., & Khomenko-Semenova, L. (2019) Analysis of professional motiveness and pedagogical Skills of Teachers. *Danish Scientific Journal (DSJ)*, 28, 17-22.
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and Society*. New York: W. W. Norton & Company.
- Fullan, M. (2007). *The New Meaning of Educational Change* (4th ed.). Teachers College Press.
- Harper, L. J. (1920). The Meaning of Socialization and Its Significance for Sociology. *Journal of Educational Psychology*, 11(1), 55-63.
- Lacan, J. (1966). *Écrits: A Selection*. New York: W. W. Norton & Company.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self, and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Parsons, T. (1955). *The Social System*. Glencoe, IL: Free Press.
- Piaget, J. (1932). *The Moral Judgment of the Child*. New York: Harcourt Brace & Company.
- Watson, N. V., & Breedlove, S. M. (2016). *The Mind's Machine: Foundations of Brain and Behavior* (3rd ed.). Sunderland, MA: Sinauer Associates.

L. Khomenko-Semenova, A. Rozhkovskiy, O. Pavlenko.

**SOCIAL-PSYCHOLOGICAL FACTORS
OF ADOLESCENTS' SOCIALIZATION IN A CRISIS ENVIRONMENT**

Abstract

The article provides a theoretical analysis and empirical study of the socio-psychological factors of adolescent socialization in a crisis environment

The purpose of the article is to theoretically define and empirically study the socio-psychological factors of adolescent socialization in a crisis environment;

Results. In the course of the empirical study, we used the following methods: the author's questionnaire aimed at studying the social factors of the formation of socialization in adolescents in modern society; the questionnaire "Your Life Optimism" (V. A. Semichenko); the multilevel personality questionnaire "Adaptability" (A. G. Maklakova and S. V. Chermyanina); the Guilford test "Social Intelligence".

The study found that the socio-psychological factors of socialization of adolescents are:

The family is one of the social institutions, the psychological essence of which is considered in many studies.

The education system, namely the school environment, stands out as the second (along with the family) leading institution of socialization.

The peer group plays a key role in shaping the socialization of individuals, which is the object of study of both sociology and psychology.

Mass media (media), such as television, radio, the Internet, newspapers and magazines, play a significant role in the socialization process, contributing to the transmission of cultural values, standards of behavior and norms of society.

The coronavirus (COVID-19) pandemic has been marked by dramatic changes in all aspects of society, including socialization.

War plays a critical role in the socialization of adolescents, affecting all aspects of their lives, from social skills to emotional state.

Conclusion. *The empirical study showed the following results:*

using the multilevel personality questionnaire "Adaptivity" (A. G. Maklakov, S. V. Chernyanina) it was found that 37% of respondents belong to the group of satisfactory adaptation. They are able to adapt to changes, although this process requires more time and effort; 62.8% of respondents have a high or normal level of adaptation, which indicates their ease of adaptation to new conditions and changing circumstances. Using the Guilford test "Social Intelligence" it was found that: 44.2% of respondents have an average level of social intelligence, 37.2% of respondents demonstrated a level of social intelligence above average, which indicates their high ability to effectively interact in society. Diagnostics of the level of life optimism using the questionnaire "Your Life Optimism" (V. A. Semichenko) showed that in 39.5% of respondents the level of optimism decreased from high to medium, which is associated with significant emotional changes and the impact of negative events, such as war; 46.5% of respondents maintained a stable level of optimism, demonstrating emotional stability.

Using the author's questionnaire, the main social factors that contribute to the adaptation of adolescents to the crisis environment were identified, in particular, the influence of family, peers, educational institutions and the media.

The results demonstrate the complex impact of the modern crisis environment on the socialization of adolescents, as well as the variability of their adaptability and emotional stability.

Key words: *adaptation, life optimism, media, educational environment, adolescents, psychological factors, socialization, social factors, social intelligence.*

DOI <https://doi.org/10.18372/2411-264X.25.19364>

УДК 159.92

О. Янченко, А. Іващенко

ВПЛИВ ДОВЕРБАЛЬНОЇ ТРАВМИ НА ВИНИКНЕННЯ ПРОКРАСТИНАЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Резюме

У статті подано результати теоретичного аналізу феномену «прокрастинація» та емпіричного дослідження особливості впливу рівня довербальної травми на інтенсивність прояву прокрастинації у здобувачів вищої освіти. Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні психологічних особливостей прокрастинації у здобувачів вищої освіти. Проведено предметний аналіз поняття «прокрастинація» у здобувачів вищої освіти. Констатовано, що прокрастинація здебільшого є реакцією психіки людини на обов'язкові до виконання заплановані справи; вона виявляється у тому, що особистість, яка передбачає потребу виконувати конкретні важливі справи, саботує таку вимушену потребу та відволікається своєю увагою на побутові справи чи розваги.

Емпіричне дослідження проводилося упродовж червня-липня 2024р. з використанням комплексу емпіричних методів: «Шкали загальної прокрастинації» К. Лей – для кількісної оцінки рівня схильності досліджуваних до відтермінування власних завдань; авторської методики М.Дворник «Причини особистісної схильності до відтермінування завдань» – для з'ясування провідних причин прокрастинації та принципової різниці між ними, опитувальника «Діагностика довербальних травм згідно методу психотерапії «Я-реконструкція» для визначення рівня довербальної травми у досліджуваних. Для обробки даних застосовано математико-статистичний метод: коефіцієнт лінійної кореляції r Пірсона.

Досліджено та описано характер зв'язків рівня прокрастинації з окремими особистісними схильностями особистості до відтермінування завдань. Виявлено, що ключовими причинами відтермінування є: знижений рівень зацікавленості, недооцінка готовності до виконання, страх.